

ILLÉSNÉ KINCSEI VALÉRIA:^{*}
Szakováltási, munkaerőpiaci alternatívák a szakképzést választók szemszögéből

Abstract

Employers, students and their parents stand on the customer side of vocational training. In my essay I describe the background process and relation of the parent-student side's decision. In connection I am looking for answers on the questions like the fulfilment of their expectations of the chosen school or the opportunity of the learning of the selected trade.

Students confront the deficiency of the practical training places in lot of trades, mainly in "fashion trades". This yields the result that the students are not able to learn their original trade longer – what they started in grade 9 – and obliged to modify and to select an other trade or a school.

1. Bevezetés

A rendszerváltás a 90-es években radikális hatást gyakorolt a munkaerő-piacra mennyiségi és szerkezeti összetételére egyaránt. Ennek háttérében nemcsak a piacgazdaságra való áttérés következtében meghúzódó felesleges munkaerő – rejtett munkanélküliség – megszüntetése állt, hanem a tulajdoni viszonyok átalakulása illetve az ágazati összetétel módosulása is szerepet játszott. Az újonnan kialakuló munkaerő-felvevőpiacon megjelenik a magánszféra, a vállalkozói réteg, melyben speciális képzettségekkel és tulajdonságokkal rendelkező szakemberke mutatkozik igény. Ágazati vonatkozásban vizsgálva a helyzetet a szolgáltatási szféra megerősödésének dinamizmusa illetve a mezőgazdaság és gépipar rohamos hanyatlása követhető nyomon (Hajdú Z. 2006).

A megváltozott munkaerőpiaci helyzetkép a magasán kvalifikált, jól képzett szakembereknek kedvezett – illetve kedvez napjainkban is –. A nyolc általános vagy annál is kevesebb iskolai végzettséggel illetve az elvárásokkal nem releváns szakképzettséggel rendelkezők számára tömeges munkanélküliséget jelentett.

A szakiskolát választók aránya a más iskolatípusokhoz képest az elmúlt évtizedben jelentősen csökkent (Császár Zs. 2004), ezért is szükséges a szakoktatást vonzóbbá tenni, melynek legfontosabb területe hogy piacképes szakmákra összpontosítva, magas színvonalon történjen az oktatás.

Egy képzőintézmény megítélését több oldalról és több tényező vonatkozásában vizsgálhatjuk. Értekezésemben a képzésbe belépők oldaláról, diák illetve szülői szemszögből teszem mindezt, és keresem a választ a szakma-iskola választás néhány kérdésében. Szeretném bemutatni, hogy miért választották az adott iskolát és szakmát a diákok, és hogy mennyire érzik kudarcnak vagy kényszernek a választásukat. Kik segítették a döntésüket és mennyire érzik ezt megalapozott elhatározásnak? A tanulmányi évek folyamán kapnak-e információt a rájuk váró elhelyezkedési alternatívákra, tudják-e mit kínál a munkaerőpiac?

Mindezeket olyan fontos kérdésnek tartom, melyek nagyban hozzájárulnak a képzőintézmények megítéléséhez, az általuk nyújtott oktatás színvonalának emeléséhez.

^{*} PhD-hallgató – PTE TTK Földrajzi Intézet.

2. A kutatás háttere

Témavizsgálati helyszínül Baranya megye egyik legnagyobb középiskoláját választottam. Elhelyezkedés és vonzáskörzet szempontjából a képző intézmény az ország egyik hátrányos helyzetű régiójában található, több munkaügyi szempontból halmozottan hátrányos helyzetű kistérséggel körülvéve. A megyében jól megfigyelhetők mindazok a társadalmi-gazdasági-infrastrukturális változások melyek a munkaerőpiacot befolyásolni képesek.

A kutatási alapot szolgáltató intézményben fellelhetők a hazai szakképzésre jellemző sajátosságok, tanulóinak összetétele jól reprezentálja a hasonló struktúrájú intézmények diákságát. Az intézményben közel 1400 fő végzi tanulmányait iskolai rendszerű nappali illetve felnőttképzésben, több évfolyamon illetve szakon. Az iskola képzési szerkezetében jelen van a szakiskolai, szakközépiskolai, illetve szakképző évfolyam is, ahol kimeneti oldalon több gazdasági szektorban (szolgáltató szféra, könnyűipar, építőipar) jelenik meg a fiatal munkaerő.

Az elemzés alapját szolgáltató kérdőív összeállítás során a képzésbe belépők, illetve résztvevők valamint a szülők véleményének, rálátásának bemutatására törekedtem a szakmaválasztással kapcsolatos informáltság, a döntések háttere, valamint a szakmaválasztás sikerének megítélése terén.

A mintavételezésnél közel 250 diákot és 100 szülőt-gondviselőt választottam ki, arányosan valamennyi évfolyamból.

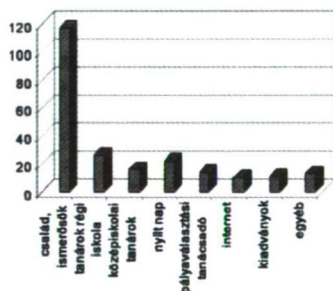
3. Eredmények

A iskola valamint szakmaválasztás háttérében az egyén beállítottságától, környezetétől, eddigi tapasztalataitól függően több tényező állhat és hathat motiválóan a döntésére. A következő alfejezetekben ezek közül szeretnék néhányra kitérni.

3.1. Informáltság

A tanulók szakmaválasztása iskolaválasztás is egyben, hiszen az adott intézmény keretei között sajátítják el a tanulók az alapozó és szakmai tudást, kompetenciákat. Egy jól felszerelt, magas oktatási színvonalat nyújtó intézményből kikerülve a diákok nagyobb szakmai felkészültséggel állhatnak a munkaerőpiaci kihívások elé, mint egy kevésbé felszerelt és fejlődőképes iskolában tanuló társaik.

Ahhoz hogy az iskola-szakmaválasztás döntése megfelelő legyen, a döntéshozóknak hiteles és minőségi információkkal kell rendelkezniük. Nem mindegy tehát, hogy az információ ki-től, milyen forrásból érkezik.

1. ábra. A szakma-, iskolaválasztással kapcsolatos információk forrása (diákok válasza)
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)

A megkérdezettek (szülők és diákok) válaszaiból az derül ki hogy nagytöbbségük a családi-ismerősi körből jutott információhoz. Ennek a forrásnak olyan nagy a dominanciája, hogyha az összes többi lehetőséget együttes mértéke sem éri el a család-ismerősök kategóriát. Ez az eredmény egyrészt jó, másrészt veszélyeket rejt magában. A család, mint véleményformáló közösség dominánsan jelenik meg, ezzel tükrözi összetartó erejét, ami társadalmi szempontból jó, másrészt viszont kompetenciájuk, elfoglaltságuk megkérdőjelezhető a kérdésben, így a döntés meghozatalát nem megfelelően formálhatja.

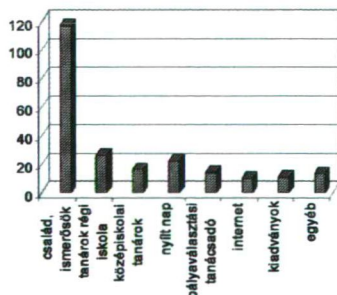
Az általános iskolai tanárok, illetve a középiskolák által szervezett nyílt napok befolyásoló ereje is jelentős mértékben van jelen, ami nagyon jónak mondható. Az általános iskolai pedagógusok – elsősorban az osztályfőnökök –, nagy szakmai felkészültséggel és rálátással rendelkeznek az iskolai-szakmai kérdésekre, ugyanakkor a tanulókat tudásszintjüknek és képességeiknek megfelelően tudják orientálni. A középiskolai nyílt napok közvetlen tapasztalatokhoz juttatják az érdeklődőket, akiknek lehetőségük nyílik néhány tanórán részt is venni, megismerve az iskola épületét, diáktársaikat, tanárait, és az ott folyó munkát. Ezekben a rendezvényeken nagyon sok hozzátartozó is részt vesz, ami nagyfokú érdeklődést tükröz. Azonban a nyíltnapokon való megjelenést meg kell hogy előzze egy döntés, aminek forrása az ímént már említett nagyon domináns családi-ismerősi háttér és szerényebb számú pedagógusi jelenlét.

Az információ források további lehetőségei közül, nagyjából azonosan alacsony számban jelennek meg a különböző kiadványok, az iskolák web oldalai valamint a pályaválasztási tanácsadó szolgálat nyújtotta lehetőség. Ez utóbbi eredmény különösen rossznak mondható, hiszen a pályaválasztási irodák a legfelkészültebbek az iskolákkal-szakmákkal kapcsolatos kérdésekben, mégis az ő szerepük a legkisebb arányú. Ehhez a számadathoz társul még, hogy a válaszadók közül csak néhányan nyilatkoznak úgy hogy tudják is hogy hol található tanácsadó iroda, vagyis az elenyésző számú megjelölések mögött sem tudatos felkeresések, hanem valamilyen szervezett formában történő felvilágosítások állnak. A hatékony és pontos informálás szempontjából ez mindenképpen fejlesztendő terület.

Az iskola-szakmaválasztás későbbi megítélése tükrözi azt is hogy milyen mennyiségű és mélységű volt a döntést befolyásoló információ. A válaszadók nagytöbbsége (szülői és diákololdalról egyaránt) úgy ítéli meg hogy elegendő információval rendelkezett, kis számban vannak azok a nyilatkozók akik teljesnek mondták az informáltságukat és elenyésző számban azok akik nagyon hiányosnak ítélik meg a tájékoztatásukat.

3.2. A döntések háttere

Az iskola-szakmaválasztás hátterében egyrészt a különböző forrásból származó információk, másrészt a döntés meghozatalát segítők állnak.

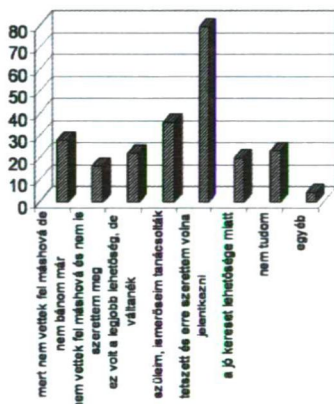
2. ábra. Kik segítették a döntés meghozatalát? (Forrás: a szerző saját szerkesztése)

A diákok válaszait elemezve valamennyi válaszlehetőség hasonló befolyásoló mértéket mutat, mint amivel az információ forrásának vizsgálatánál már találkoztunk. Itt is megfigyelhető a család-ismerősök dominanciája, hasonló mértékben van jelen az általános illetve a középiskolai tanárok és nyílt napok szerepe, és sajnálatos módon itt is a legelenyésőbb a szakszolgálatok befolyása.

A tanulók jövőképevel kapcsolatos véleménye tükrözi a szakmaválasztásuk sikerének vagy kudarcának megítélését. A vélemény alakulása azonban nagyban függ attól a közegtől, ahol ezek a megállapítások formálódnak. Nem mindegy tehát, hogy a diákoknak van-e lehetőségük szakemberekkel megvitatni a jövőjükkel, munkába-állásukkal kapcsolatos gondolataikat. A fiatalok 80%-a nyilatkozott úgy, hogy családi-ismerősi körben vitatja meg leginkább a jövőre vonatkozó kérdéseket. Sajnos találkozunk azzal is, hogy senkivel sem beszél meg a tanulók a jövőjüket (3%) és csak a saját tapasztalataikra építkeznek, illetve egyáltalán nem foglalkoznak ezzel a kérdéssel (3%). Ez utóbbi súlyos probléma, mert a tájékoztatás a munkaerőpiaci integrálódást hátrányosan befolyásolja és mint motivációs erő hiánya kihat a tanulmányok végzésére is. Figyelemfelkeltő hogy a tanárokkal való beszélgetések aránya is nagyon alacsony (4%), holott 9–10. évfolyamban pályaa-orientációs képzésen vesznek részt a diákok, ahol hangsúlyosan megjelenik a szakmakinál-ati alternatívákon keresztül a jövőkép építése. A válaszadók jelentős hányada (10%) még nem tervezi a jövőjét, ami szintén súlyos probléma, a motiválatlanság-céltalanság jele.

3.3. A szakmaválasztás

A tanulók jövőképe alakulása rávilágít arra is hogy mennyire ítélik meg sikeresnek a szakmaválasztásukat. Más megvilágításba helyezve ezt a kérdést, vizsgáljuk meg, hogy miért választotta a tanuló az adott szakmát?

3. ábra. Mi áll a szakmaválasztás háttérében?
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)

Ha kényszerű okok állnak a választások háttérében, a sikeresség megítélése is másként alakul. A középiskolás diákok családi háttérét elemezve elmondható, hogy a szakiskolát választók helyzete a legnehezebb. Az ő családi háttérük rendelkezik a legszűkösebb anyagi lehetőségekkel, aminek okai között egyrészt a szülők elhelyezkedési nehézségei, illetve alacsony bérezése áll, valamint a családban lévő eltartottak viszonylag nagy létszáma. Mindehhez társul a vidéki

tanulók magas aránya, ami az iskolába járás problémáinak sorát veti fel, mint pl. az utazás költségét, az utazással töltött időt, illetve a járatgyakoriságot (Császár Zs. 2004).

Mindezeket figyelembe véve nagyon jónak mondható hogy a nyilatkozók többsége (közel 35%-a) a jelenleg tanult szakmát szerette volna választani. Ugyanakkor nem meglepő hogy sokan ítélik meg kényszerválasztásnak a döntésüket, azzal indokolva hogy nem vették fel őket máshová (19%), vagy a lehetőségek közül ez mutatkozott a legjobbnak (9,5%). Ez utóbbi válasszoknál közel 2/3-os többségben nyilatkozták azt hogy a kényszer ellenére most már megkedvelték az adott szakmát és ha lehetőségük nyílna rá, akkor sem váltanának más területre. A család-ismerősök hatása itt is jelentős, bár alacsonyabb szinten van jelen mint az eddig taglalt kérdésekben (16%). Jónak mondható hogy a magas bérezés reménye is megjelenik a döntések hátterében (9%). Sajnos sokan vannak azonban, akik nem tudják miért jelentkeztek erre a szakmára (10%), illetve az egyéb kategóriát jelölték meg (1,5%).

A szakmaválasztás megítélésének sikerességét reprezentálja, hogy a diákok nagytöbbsége (43%) szívesen dolgozna a jelenleg tanult szakmában, és ezt a szülők is így látják (56%). Magas azon nyilatkozók aránya, akik csak abban az esetben dolgoznának a tanult szakmában, ha nincs más lehetőség (24%), illetve semmiképpen nem dolgoznának a szakmájukban (8%).

Nem elhanyagolható azok száma sem, akik a munkába állás előtt még inkább tanulmányaik folytatását tervezik (18%), növelve ezzel a megnövekedett munkaerőpiaci elvárásoknak való megfelelést.

4. Összefoglalás

Az információ érték, ugyanakkor az információk sokaságában eligazodni nem egyszerű feladat. Különösen nem az, amikor a diák iskola-szakmaválasztása a tét. A családok, ismerősök befolyásoló ereje a döntések meghozatalában jelentős. Azonban ezek a véleményalakítók – minden jóindulatuk ellenére – nem rendelkeznek kellő mélységű és mennyiségű információval. Az iskolákra nagy felelősség hárul, mind az általános mind a középiskola vonatkozásában. A szülőket, ismerősöket is megfelelő felvilágosításban kell részesíteniük, hogy a legfőbb befolyással bírók tanácsai valóban „jó tanácsok” lehessenek a szakmaválasztástól egészen a munkaerőpiaci kérdésekig.

Ha sikerül megfelelő alapot szolgáltatni a véleményekhez és ennek eredményeként a diák-szülői döntések meghozatalához, az iskolákba bekerülve, tanulmányaikat folytatva majd befejezve nem fogják az érintettek kudarcként, csalódásként megélni a szakiskolai éveket.

Ha az iskolába belépők valóban azzal találkoznak, amiről őket informálták, és tisztában vannak a későbbi lehetőségekkel is, motivációjuk és hozzáállásuk is kedvezőbben fog alakulni a diákévek folyamán.

Mindezzel az iskolaválasztások alternatívája és az intézmények megítélése is kedvezőbben fog alakulni.

Irodalomjegyzék

- Becsei J. (2004): Népszegföldrajz. – Ipszilon Kiadó Kft., Békéscsaba, 360 p.
 Császár Zs. (2004): Magyarország oktatásföldrajza. – Pro Pannónia Kiadó, Pécs, 189 p.
 Cséfalvay Á.–Gyánti I.–Rabb Sz.–Vámosi T. (2004): A Dél-Dunántúli régió iskolarendszerű szakképzésének elemzése és fejlesztési – racionalizálási terve. – Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség, Pécs, pp. 11–32.
 Hajdú Z. (2006): Dél-Dunántúl-Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 499 p.
 Tóth J. (2002): Általános társadalomföldrajz I. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, pp.17–23.